

Kansankodin sosiaalipedagogiikka

Leo Nyqvist

Ruotsalaisessa keskustelussa sosiaalipedagogiikan käsite on jäänyt verraten täsmentymättömäksi, mutta yhteydet kahteen traditioon, saksalaiseen ja freireläiseen vapautuksen pedagogiikkaan, ovat selvästi havaittavissa. Toisaalta vaikutteita on saatu angloamerikkalaisesta sosiaali- ja yhdyskuntatyökeskustelusta. Ruotsalaisen sosiaalipedagogiikan ominaispiirteenä on sen kytkeytyminen tiiviisti sosiaalityön (*socialt arbete*) yhteyteen, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sosiaalipedagogiikka ymmärrettäisiin Ruotsissa kategorisesti sosiaalityön alakäsitteeksi, toisin sanoen yhdeksi tavaksi tehdä sosiaalityötä. Ruotsissa käsite '*socialt arbete*' on laajempi kuin meidän perinteinen sosiaalityön käsitteemme, mikä käy ilmi sekä sosiaalityön laitosten koulutusohjelmista että työkäytäntöjen moninaisuudesta.

Toinen ruotsalaista sosialipedagogiikkaa luonnehtiva piirre on sen kytkeytyminen sosiaalivaltiollisen sosiaali- ja yhdyskuntatyön kritiikkiin. Tästä on kuitenkin poikkeuksia. Muun muassa Sven Hessle ja Christer Stensmo näkevät sosiaalipedagogiikan kokoavana käsitteenä psykososiaaliselle työlle, jota tehdään marginaalissa elävien

ryhmien ja yksilöiden, kuten lasten, nuorten, aikuisten ja perheiden kanssa (Stensmo 1991, 9–20; Eriksson & Markström 1999, 41–42).

Meillä ruotsalainen sosiaalipedagogiikka tunnetaan lähinnä hoivakoulutuksen (vårdhögskolor, hälsouniversitet) piirissä virinneestä keskustelusta. Tässä keskustelussa sosiaalipedagogiikkaa on tarkasteltu mm. relationistisesta ja elämismaailmalähtöisestä näkökulmasta hoivatyön viitekehyksenä. (Blomdahl Frej 1998, 21–30; Kihlström 1998, 34–39.) Yhdessä Stensmon psykososiaaliseen työhön rajoittuneen sosiaalipedagogiikkäkäsityksen kanssa nämä perspektiivit antavat kuitenkin rajoittuneen kuvan ruotsalaisesta sosiaalipedagogiikasta. Sen vuoksi on mielestäni paikallaan tuoda esiin ruotsalaisen keskustelun teoreettisempi taso, jossa sosiaalipedagoginen teoria, arvot ja käytäntö yhdessä nähdään keinoksi torjua ja helpottaa yhteiskuntarakenteista johtuvia sosiaalisia ongelmia.

Sosiaalipedagogiikka osaksi sosiaalista muutostyötä

Harald Swedner on yksi ruotsalaisen sosiaalityön johtavista hahmoista. Hänestä tuli Ruotsin ensimmäinen sosiaalityötieteen professori Göteborgin yliopiston sosiaalityön laitokselle v. 1979. Swedner linjaa teoksessaan ”Socialt arbete – en tankeram” käsityksensä sosiaalityöstä (socialt arbete). Hänen käsityksensä sosiaalityöstä on monitasoinen. Se sisältää yhteiskunnallisen tason, institutionaalisen välitason ja mikrotason eli asiakkaiden arkielämän tason. Swednerin mukaan sosiaalista muutostyötä tarvitaan kaikilla mainituilla tasoilla. Sosiaalisten ongelmien syyt voidaan jäljittää rakenteelliselle tasolle,

mutta ongelmat ilmenevät usein yksilöiden destruktiivisina käyttäytymisongelmina tai materiaalistien resurssien puutteena. (Swedner 1984.)

Swedner (mt. 64–140) ei menetelmällisesti sido sosiaalista muutostyötä tiettyihin teoritraditioihin, kuten esimerkiksi psykososiaalisen työtteen puolesta puhujat (Bernler 1987). Hän kuvaa sosiaalisen muutostyön prosessia kuuluisan spiraalinsa avulla, jossa elementteinä ovat valmistava vaihe, tavoitteiden määrittäminen, tiedontuotanto, työvälineiden valinta, työn läpivieminen ja työprosessin arvioiminen eri menetelmin. Muutostyön tiedontuotannon Swedner katsoi tapahtuvan sosiaalisten tapahtumien näyttämöllä. Hänen mukaansa tutkijan rooli on olla tiiviissä vuorovaikutuksessa käytännön kanssa, ei ulkopuolisena objektiivisena tarkkailijana (mt. 86–103). Swednerin käsitys tiedontuotannosta on tämänkin päivän näkökulmasta kiinnostava: työkäytäntöjä on sosiaalityön piirissä tutkittu varsin vähän.

Swednerin hahmottelemaan laaja-alaiseen sosiaalisen muutostyön malliin sosiaalipedagoginen näkemys istuu hyvin. Hän itse viittaa sosiaalipedagogiikkaan vain niukasti, mutta näkee sen selvästikin sosiaalisen muutostyön yhtenä välineenä. Ruotsin osalta on huomattava, että osa sosiaalityötieteen johtohahmoista on edustanut toisenlaista näkemystä. Etenkin lastensuojelun grand old man Gustav Jonsson sekä professorit Bengt Börjeson, Sven Hessle ja Gunnar Bernler ovat olleet yksilökeskeisemmän psykososiaalisen työn puolesta puhujia ja nähneet sosiaalipedagogiikan korkeintaan psykososiaalisen työn välineenä.

Sosiaalivaltion kritiikki sosiaalipedagogiikan kasvualustana

Lahden tältä puolelta on usein näyttänyt siltä, että Ruotsissa kansankotimalli on saanut lähes kritiikittömän hyväksynnän. Tähän harhaan on tuudittanut ehkä se, että periaatteellisella tasolla pohjoismaista hyvinvointimallia ei ole Ruotsissa kyseenalaistettu, kuten ei vakavassa mielessä Suomessakaan. Sitä vastoin niin sanottu byrokraatiakritiikki ja sosiaalivaltion kontrollikritiikki ovat nostaneet tasaisesti päätään ja sen esittäjien suusta on tullut vaatimuksia toisenlaisesta sosiaalisesta työstä ongelmien parissa. Juuri tämän kritiikin piirissä nousee esiin vaatimukset sosiaalipedagogisesta työtoteutuksesta.

Näistä sosiaalivaltiokritiikoista Alf Ronnby oli ensimmäinen, joka nosti sosiaalipedagogisen työn vahvasti esille. Ronnbyn ideologiset juuret ovat marxilaisessa ajattelussa ja hänen näkemyksensä rakentuvat suurelta osalta perinteiselle kapitalismikritiikille (Ronnby 1981, 284–286). Ronnby hakee teoksessaan ”Socialstaten – till kritiken av socialteknokratin” pohjaa näkemyksilleen muun muassa ongelmiin ajautuneesta maailmantaloudesta 1970-luvun puolivälissä (ns. öljykriisi), mutta kriisin siemenet kylvettiin hänen mukaansa jo 1960-luvun talouspolitiikassa. Lähes kahden vuosikymmenen kulumisesta huolimatta tuntuu Ronnbyn retoriikka joiltain osin uskomattoman ajankohtaiselta, kuten suora lainaus osoittaa (mt. 321–323):

”Ruotsalainen yhteiskunta on tällä hetkellä tilanteessa, jossa kansantaloudelliset ja valtiontaloudelliset kriisitendenssit näkyvät yhä selvemmin. Talousvaikeudet ovat syösseet valtiontalouden pahasti raiteiltaan, mikä pakottaa tasaisesti kasvavaan velan ottoon. Valtiontalouden ongelmista johtuen on varsin epätodennäköistä, että sosiaalivaltion kehitys voi jatkua tavalla, johon olemme tottuneet 30 vuoden ajan. [...] Sosiaalivaltion kriisi on kiintoisa siksi, että se asettaa uusia vaatimuksia vaihtoehtoisille

otteille sosiaalipolitiikassa. Tässä yhteydessä myös sosiaalipedagogiikka on saanut uutta ja erityistä merkitystä osakseen.”

Sosiaalivaltiokritiikin kärki Ronnbylla kohdistui kansankodin epäinhimillistämään huolenpito- ja auttamispolitiikkaan, jossa hän näki sivilisaatiokriitikoiden tavoin kontrollitavoitteita. Keskeinen väittäjä oli, että sosiaalivaltio oli sosiaaliteknokraattisella mallillaan epäonnistunut sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä ja hoitamisessa. Ronnbyn vastaus tähän ongelmaan oli sosiaalipedagogiikka, jonka ”eri muunnelmilla jo sadan vuoden ajan oli vastattu yksilöllisiin sopeutumisoongelmiin”. (Mt. 323.) Ronnby (mt. 292) näkee sosiaalipedagogiikan näin:

”Sosiaalipedagogiikka voidaan määritellä sosiaalisesti toimintalinjaksi, joka tietoisesti pyrkii käyttämään sosiaalisia verkostoja, epävirallisia suhteita, ryhmää ja ryhmädynamiikkaa sosiaalisten muutosten aikaansaamiseksi sekä edistämään sosiaalista sopeutumista ja viihtyvyyttä.”

Täsmenään Ronnby puhuu kolmenlaisesta sosiaalipedagogiikasta. Kansanliikkeiden sosiaalipedagogiikassa on kyse perusorganisoinnista, kansan sivistämisestä, yhteistyömuotojen kehittämisestä, omaehtoisesta huolenpidosta ja poliittisesta integraatiosta. Termi sosioterapia taas käsitti sosiaalityön ”kolmannen metodin”, johon kuuluvat mm. ei-institutionaalinen sosiaalihuolto, ehkäisevä sosiaalityö, ryhmätyön ja kenttätyön yhdistelmät sekä verkostoterapia. Radikaali sosiaalipedagogiikka (esikuvana Freire) sisältää kansallisen mobilisoinnin, ruohonjuuritason organisoinnin, aktivoimisen, tiedostamistyön, sosiaalisen vaikuttamistoiminnan ja ”vapaat ryhmät”.

Ronnby tarkastelee laajasti amerikkalaista ja brittiläistä yhdyskuntatyön perinnettä, jonka hän näkee yhtenä sosiaalipedagogisena toimintamuotona. Tämä seikka tulee esiin

myöhemmässäkin ruotsalaisessa sosiaalipedagogisessa keskustelussa. Ronnbytä on pidettävä radikaalin toimintalinjan puolestapuhujana ennen muuta siksi, että hän haki vaihtoehtoa kritisoimalleen sosiaaliteknokraattiselle ja objektivoilulle sosiaali- ja huolenpitopolitiikalle².

Kahdeksankymmentäluku oli vahvan byrokratiakritiikin aikaa myös ruotsalaisen sosiaalityön sisällä. Sune Sunesson puuttui kriittisesti sosiaalityöntekijöiden työn sisältöön ja työn organisointiin. Teoksessaan "Ändra allt! En uppmaning till socialarbetare" hän jatkoi sosiaalityön käytännön epäkohtien esiintuomista, jonka hän aloitti v. 1981 ilmestyneessä teoksessaan "När man inte lyckas", joka tarkastelee asiakastyön "epäonnistumisia" sosiaalityön arjessa. Sunesson katsoo välttämättömäksi, että työ tuodaan ulos virastoista ja kiinnitetään paremmin ympäröivään yhteiskuntaan, josta sen tulee myös saada legitimitettinsä eikä oikeuttaa itse itseään, kuten hänen mukaansa oli asian laita. (Sunesson 1985, 147.) Sunesson kiinnitti myös huomiota sosiaalityön kontrollifunktion korostumiseen.

Vaikka Sunesson ei ole puhunut varsinaisesti sosiaalipedagogisen toimintalinjan puolesta, ovat hänen kannanottonsa olleet omiaan suuntaamaan sosiaalityötä enemmän sosiaalipedagogiseen suuntaan, toisin sanoen ottamaan huomioon aikaisempaa useammin myös poliittiset päätöksentekijät, kansalaisryhmät, asiakkaat ja ehkäisevän työn muodot.

²Ruotsissa käytetään paljon termejä social omsorg ja omsorgspolitik, joihin epäsuomalaiseksi kääntyvä "huolenpitopolitiikka" liittyy.

Sosiaalipedagogiikka julkisen sektorin yhdyskuntatyössä

Stefan Wahlbergin pitkälti yli kolmesataasivuinen tutkimus ”Samhällsarbete – strategier för ett radikalt och humanistiskt socialt arbete” hakee perustaa uudentyyppiselle ruotsalaiselle yhdyskuntatyölle. Wahlbergin ajattelussa yhdistyvät swedneriläinen muutostyön kolmitasomalli ja ronnyläinen radikaali muutoksenäkemyks. Hän kritisoi traditionaalista yksilö- ja perhekeskeistä sosiaalityötä, jonka hän näkee reaktiivisena, oireisiin puuttavana toimintana. Wahlbergin mukaan sosiaalihuollon toiminta kohdistuu valtaosin ihmisiin, jotka eivät tule hakemaan palveluja vapaaehtoisesti, vaan jotka pakotetaan niitä hakemaan. (Wahlberg 1998, 13, 23.)

Wahlberg (mt. 13) määrittelee yhdyskuntatyön laajassa merkityksessä toimintalinjaksi, joka tähtää sosiaaliseen, poliittiseen, kulttuuriseen ja ajoittain myös taloudelliseen aktivointiin kansalaisten elinolojen parantamiseksi yleisesti ja marginaalissa elävien kansalaisten erityisesti. Johtoajatukseksi on, etteivät hyvät tavoitteet ja teoriat jäisi yleiselle tasolle, vaan että ihmisten ja ryhmien yhdenvertaisuutta, oikeudenmukaista resurssien jakoa sekä keskinäistä solidaarisuutta voitaisiin myös käytännön tasolla edistää. Hän viittaa kritiikissään olemassa olevan järjestelmän tehottomuuteen ja alati vähenevään legitimitettiin. Järjestelmäkritiikki kohdistuu mm. taloudellisiin vallanpitäjiin, jotka ovat katsooneet yksinoikeudekseen määritellä hyvinvointivaltion ongelmat ja mahdollisuudet (mt. 213).

Wahlberg rakentaa yhdyskuntatyön mallinsa emansipatoriselle sosiaalipedagogiselle teorialle (Paulo Freire, viittaukset Horst Eberhard Richteriin ja Heinz Leymaniin) ja norjalaisen Thomas Mathiesenin poliittiselle toimintateorialle. Vapautuksen pedagogiikka merkitsee

konkreettia paneutumista ihmis-, yhteiskunta- ja tietokäsityksiin. Perimmäisenä tavoitteena on ihmisten elinehtojen parantaminen. Emansipatorinen pedagogiikka merkitsee Wahlbergille suhtautumistapaa, jossa ”opettaja” ja ”oppilas” pyrkivät pedagogiseen tilanteeseen, missä molemmat ovat subjekteja ja he yhdessä pyrkivät käsiksi tietoon, joka auttaa löytämään toimintatapoja sosiaaliseen muutokseen. Muutos ei kohdistu ensi kädessä yksilöön, vaan mahdollisuuksiin vaikuttaa ongelmia tuottaviin yhteiskunnallisiin ja institutionaalisiin rakenteisiin ja prosesseihin. (Wahlberg 1998, 184, 208.)

Yhdyskuntatyön tavoitteet eivät voi Wahlbergin mukaan onnistua vallitsevissa valtarakenteissa. Mathiesenin poliittiseen teoriaan nojaten hän näkee mm. vaihtoehtoliikkeissä mahdollisuuden luoda vastavoima vallitseville valtarakenteille. Joidenkin yhteiskuntaryhmien ulkopuolisuus voidaan murtaa tekemällä heidät tietoisiksi muutostyön tiellä olevista mekanismeista. (Mt. 198–199.)

Ove Sernhede on puolestaan hahmotellut sosiaalipedagogista nuorisotyön mallia teoksessaan ”Ungdomskulturen och de andra”. Hänenkin teoreettinen lähtökohtansa on Freiren sorrettujen pedagogiikassa ja sen lisäksi amerikkalaisten Henri Giroux’n ja Peter McLarenin pedagogiikassa. Nuorten kanssa tehtävässä sosiaalipedagogisessa työssä Sernhede näkee tärkeänä tuntea se kulttuuri, missä nuoret elävät ja työn tulee lähteä tältä pohjalta. Hän puhuu myöhäismodernin yhteiskunnan vaatimuksista, etnisistä ryhmistä jne. Sosiaalipedagoginen nuorisotyö edellyttää myös avointa ammattikuvaa, johon kuuluvat joustavuus ja improvisaatio. Sernheden analyysissä tulee voimakkaasti esiin vaatimus muuttaa ongelmia tuottavia yhteiskuntarakenteita. ”Yksilöt tulee vapauttaa lukkiutuneista elämäntilanteista ja sosiaaliset ja pedagogiset esteet tulee poistaa”, hän toteaa tanskalaisen Benny Lihmen ajatuksiin

viitaten. Sernhede kritisoi professionaalista sosiaalityötä rajoitettujen yksilöllisten ongelmien kanssa painiskelemisesta ja epäpoliittisuudesta. (Sernhede 1996, 189–192.)

Lopuksi

Edellä on esitelty ruotsalaista, kriittiselle näkemykselle perustuvaa sosiaalipedagogiikkaa, joka on meillä vähemmän tunnettua. Vähäinen tuntemus johtunee osaksi siitä, että kukaan käsitellyistä ”kriitikoista” ei ole kirjoittanut sosiaalipedagogiikan otsikon alla, vaan heidän näkemyksensä tulevat esille laajemman yhteiskunnallisen analyysin yhteydessä. Ehkä osittain tästä syystä teokset ovat jääneet Suomessa vieraiksi. Sosiaalipedagogiikkahakusanalla ne eivät välttämättä kirjastoista löydy.

Ruotsalaista sosiaalipedagogiikkaa tulisi ymmärtää osana vuosikymmenet voimassa ollutta hyvinvointivaltiorakennetta, jonka perustaa käsitelleet teoreetikotkaan eivät kiistä. Ruotsissa sosiaalipedagogiikka nähdään laajassa merkityksessä sosiaalisen työn (socialt arbete) välineenä, mutta on kuitenkin huomattava, että tämä käsite on omaa sosiaalityötämme laajempi. Samaten ruotsalaisessa keskustelussa muutostyö liitetään yhtä lailla rakenteisiin kuin yksilöihin. Järjestelmäkritiikki ja poliittisuus kuuluvat luontevana osana ruotsalaiseen muutostyökeskusteluun, kuten muuhunkin yhteiskuntaelämään. Tavoitteena on hyvinvointivaltion kehittäminen vastaamaan paremmin kansalaisten tarpeita. Kriittisyys ei koske siten itse hyvinvointivaltiojärjestelmää, vaan siinä ilmeneviä epäkohtia. Ruotsalainen keskustelu on siten varsin pragmaattista. Tanskalaiselle perinteelle tyypillisempää elämämaailma- ja yhteisöllisyyskeskustelua ei kovin paljon käydä.

Käytännön toiminnassa Ruotsissa pannaan paljon painoa lähiyhteisöihin suuntautuvalle työlle. Rungas projektitoiminta sisältää alueellisia hankkeita, joilla on pyritty vaikuttamaan asuinalueiden tai laajempien lähiyhteisöjen sosiaaliseen kehittämiseen ja ongelmien ennaltaehkäisyyn. Suomalaistyyppiset pienimuotoiset ”yhden asian projektit” ja menetelmäkeskeisyys ovat ruotsalaisessa järjestelmässä vieraita. Kaikkiaan yhdyskuntatyön traditio on Ruotsissa vahva, mikä heijastuu myös siellä käydyssä sosiaalipedagogiikkakeskustelussa.

Lähteet

Bernler, G. 1987. Till det psykosociala arbetets metateori. Institutionen för socialt arbete, forskningsavdelningen, Göteborgs universitet, rapport 1987: 3. Göteborg.

Blomdahl Frej, G. 1998. Social omsorg och socialpedagogik. Ett social-humanistiskt perspektiv. Teoksessa G. Blomdahl Frej & B. Eriksson (red.) Social omsorg och socialpedagogik: filosofi – teori – praktik. Lund: Studentlitteratur, 18–33.

Eriksson, L. & Markström, A. 1999. Socialpedagogik – en integrerande eller mobiliserande kraft? Avdelningen för social omsorg och socialpedagogik, institutionen för Hälsa och Miljö. Hälsouniversitetet Campus. Linköpings universitet. Norrköping.

Kihlström, A. 1998. Livsvärld som bakgrunds- och förståelsehorisont. Teoksessa G. Blomdahl Frej & B. Eriksson (red.) Social omsorg och socialpedagogik. Lund: Studentlitteratur, 34–46.

Ronnby, A. 1981. Socialstaten. Till kritiken av socialteknokratin. Lund: Studentlitteratur.

Sernhede, O. 1996. Ungdomskulturen och de andra. Sex essäer om ungdom, identitet och modernitet. Uddevalla: Daidalos.

Stensmo, C. 1991. Socialpedagogik. Lund: Studentlitteratur.

Sunesson, S. 1981. När man inte lyckas. Om hinder, vanmakt och oförmåga i socialt arbete. Lund: Awe/Gebers.

Sunesson, S. 1985. Ändra allt! En uppmaning till socialarbetare. Stockholm: Liber Förlaget.

Swedner, H. 1983. Socialt arbete. En tankeram. Lund: Liber Förlaget.

Wahlberg, S. 1998. Samhällsarbete – strategier för ett radikalt och humanistiskt socialt arbete. Stockholm: Norstedts Juridik AB.